

Kultura (*colere* = "uprawa, dbać, pielęgnować, kształcenie") – termin wieloznaczny, pochodzący początkowo od łac. *cultus agri* ("uprawa ziemi"), interpretowany w różny sposób przez przedstawicieli różnych nauk. Kulturę można określić jako ogół wytworów ludzi, zarówno materialnych, jak i niematerialnych: duchowych, symbolicznych (takich jak wzory myślenia i zachowania

słowa Jana Pawła II: "Naród żyje dzięki kulturze" służy polskiej kulturze poprzez studia nad nią, oraz poprzez przypominanie i czynienie żywym polskiego obyczaju i tradycji.

Dziedzictwo kulturowe to zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi, uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju oraz przekazania następnym pokoleniom z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej.

Czym jest dziedzictwo narodowe?

– Przy próbach definiowania tego pojęcia można wchodzić w różne dyskusje. Ja jednak postrzegam dziedzictwo narodowe jako wielką skarbnicę, w której jest wszystko to, co kształtowało nas, Polaków, przez minione wieki. Moim zdaniem, pojęcie to należy pojmować bardzo szeroko. Trudno przecież mówić o naszym dziedzictwie abstrahując od kultury europejskiej, a także od wszystkich tradycji mniejszości narodowych zamieszkujących nasze ziemie przez lata. Dziedzictwo jest pewnym fundamentem języka, którym dzisiaj możemy się porozumiewać. Fakt, że tworzymy dziś wspólnotę, że mamy wspólny układ odniesienia, wynika z tego, co działo się z naszą kulturą na przestrzeni wieków. Ona nigdy nie istniała na bezludnej wyspie, trudno jest więc tworzyć ostre granice między naszym dziedzictwem a tradycją Europy. Dlatego pojęcie dziedzictwa jest otwarte. Wolimy prowokować, stawiać ważne pytania i aktualizować język, którym mówimy o dawnych treściach, tak, aby nie stały się dziś anachronizmem.

Czy dziedzictwo to również spuścizna duchowa?

– Jak najbardziej. Choć na tym polu istnieje pewne niebezpieczeństwo. Niektórzy traktują dziedzictwo narodowe wyłącznie jako zbiór materialny. To pojęcie zbyt wąskie. Dziedzictwo jest też świadomością historyczną, pamięcią o historii i wartościach. Proszę zwrócić uwagę, że tradycja duchowa narodu jest zagrożona równie mocno, jak niszczące zabytki kultury materialnej. Od kilku lat wszystko w naszym kraju zmienia się gwałtownie. Przemianom podlega też mentalność ludzi. Byłoby niedobrze wycofać się z tej sfery, która czyni z nas społeczeństwo świadome swoich korzeni. Wiedza, skąd przyszliśmy, jest nam przecież potrzebna, abyśmy mogli szukać dróg prowadzących nas w przyszłość. Myślę też, że świadomość własnego dziedzictwa pozwala otworzyć się na innych, wyzwala z kompleksów i ułatwia porozumienie. W obecnym momencie dziejowym te umiejętności są nam szczególnie potrzebne.

Wychowawcze aspekty dziedzictwa kulturowego

Edukacja regionalna ma wymiar wychowawczy nie tylko w odniesieniu do ucznia. Jawi się jako płaszczyzna integracji i przemiany świadomości także w odniesieniu do dorosłych.

W całym procesie wychowania, którego ostatecznym celem jest człowiek jako osoba, nie może zabraknąć świata wartości. Wychowanie bowiem, a więc owo kształtowanie człowieka jako osoby, i to we wszystkich wymiarach, jest bez wartości po prostu niemożliwe. Stąd ważność systemu wartości dla wychowania człowieka. Analizy socjologiczne współczesnej rzeczywistości pozwalają zasadnie wnioskować, iż istotnym wyzwaniem domagającym się rozumności w całym procesie wychowania są właśnie pytania aksjologiczne. Wychowawca musi zatem zaproponować konkretny świat wartości, jeżeli jego praca ma przynieść pożądane skutki.

Przede wszystkim podkreślić należy, iż dziedzictwo kulturowe jest nośnikiem wartości. Oczywiście, stwierdzenie to należy odnieść przede wszystkim do dziedzictwa najbliższego człowiekowi. Można bowiem mówić o kulturze ogólnie rozumianej, a także o kulturze powszechnej i masowej. Najczęściej jest to jednak kultura o konkretnym "obliczu" etnicznym. Mówiąc zatem o wartościach dziedzictwa kulturowego, należy mieć na uwadze własne etniczne dziedzictwo ucznia; jest to przecież dziedzictwo mu najbliższe przez sam fakt urodzenia w konkretnym środowisku.

Wymiar dziedzictwa kulturowego należy widzieć przede wszystkim w kontekście wspólnoty. To właśnie z używania przez określoną wspólnotę przedmiotów, wykonywania pracy, wypowiedzania się, a także pielęgnowania religii, kultywowania piękna, kształtowania obyczajów oraz rozwijania nauki, literatury i sztuki, powstaje dziedzictwo kulturowe swoiste dla każdej wspólnoty. Tym samym dziedzictwo kulturowe jest niejako "odzwierciedleniem duszy" konkretnej wspólnoty: *kultura w swej najgłębszej rzeczywistości nie jest niczym innym, jak szczególnym sposobem, w jaki społeczeństwo rozwija swoje relacje z naturą, stosunki międzyludzkie i stosunek do Boga, ażeby osiągnąć prawdziwie ludzki poziom życia; kultura jest stylem życia współczesnego charakteryzującym i określającym społeczeństwo* (Jan Paweł II). W tym właśnie wyraża się aksjologiczność kultury. Jest ona bowiem odbiciem i nośnikiem tych wartości, które pozostawia w niej wspólnota etniczna i regionalna. Najogólniej należy przez to rozumieć, że dziedzictwo kulturowe charakteryzuje się całym sposobem gromadzenia i przechowywania wielorakich wartości: intelektualnych, moralnych, społecznych, religijnych i estetycznych. Łącznie tworzą one świat wartości dziedzictwa kulturowego. D. Simonides wyraża to w ten sposób: *bo tu nie chodzi o folklorystyczne obrazki, ale o to, co w regionalnej kulturze jest najgłębsze, o ten układ wartości, które są w życiu najważniejsze*. Dodać przy tym należy, że są to z jednej strony wartości konkretne, w miarę stałe i sprawdzone wielowiekową "użytecznością", z drugiej zaś strony wartości najbliższe osobie, bo nośnikiem ich jest najbliższa osobie kultura, tzn. dziedzictwo kulturowe, w którym człowiek rodzi się, dojrzewa i żyje.

W tym miejscu należy zapytać: jakie znaczenie mają te wartości w całym procesie wychowania młodego pokolenia?

Wartości te "obdarzają" człowieka. Owo "obdarzanie" należy rozumieć w ten sposób, iż wartości własnego dziedzictwa kulturowego są bezpośrednim światem istnienia osoby - są najbliższe człowiekowi, a tym samym odpowiadają jego mentalności. Oznacza to, iż dziecko nie tylko styka się z nimi, ale także w jakimś sensie otwiera się na nie, a następnie je przyswaja. W ten sposób wartości własnego dziedzictwa kulturowego mogą

stać się podstawą edukacji i wychowania. Są to także wartości sprawdzone przez wielowiekową tradycję. Wartości najbliższego człowiekowi dziedzictwa kulturowego powinny zatem być wykorzystywane w edukacji szkolnej. Jeśli bowiem dziedzictwo jest nośnikiem wielorakich wartości, nieodzownym dla rozwoju człowieka, to uwzględnienie owego dziedzictwa w całym procesie edukacji jest w pełni zasadne. Proces ten powinien zawierać kilka celów szczegółowych:

Wyposażenie młodego człowieka w zasób podstawowej wiedzy o własnym regionie, jest ona bowiem podstawą akceptacji rodzimego dziedzictwa kulturowego.

W tym miejscu należy zapytać: jakie znaczenie mają te wartości w całym procesie wychowania młodego pokolenia?

Wartości te "obdarzają" człowieka. Owo "obdarzanie" należy rozumieć w ten sposób, iż wartości własnego dziedzictwa kulturowego są bezpośrednim światem istnienia osoby - są najbliższe człowiekowi, a tym samym odpowiadają jego mentalności. Oznacza to, iż dziecko nie tylko styka się z nimi, ale także w jakimś sensie otwiera się na nie, a następnie je przyswaja. W ten sposób wartości własnego dziedzictwa kulturowego mogą stać się podstawą edukacji i wychowania. Są to także wartości sprawdzone przez wielowiekową tradycję. Wartości najbliższego człowiekowi dziedzictwa kulturowego powinny zatem być wykorzystywane w edukacji szkolnej. Jeśli bowiem dziedzictwo jest nośnikiem wielorakich wartości, nieodzownym dla rozwoju człowieka, to uwzględnienie owego dziedzictwa w całym procesie edukacji jest w pełni zasadne. Proces ten powinien zawierać kilka celów szczegółowych:

Wyposażenie ucznia w zasób podstawowej wiedzy o własnym regionie, jest ona bowiem podstawą akceptacji rodzimego dziedzictwa kulturowego. Dotyczy to wszystkich elementów konstytuujących pojęcie regionu: geograficznego, społecznego i kulturowego.

Wydobycie w całym procesie edukacji wielorakich wartości, tkwiących we własnym regionie. Wszystkie bowiem elementy kształtujące pojęcie "regionu": kultura, społeczność, terytorium, są nośnikami wartości.

Przygotowanie ucznia do identyfikacji z tymi wartościami. Nie może to jednak być proces narzucania na siłę. Przekaz wiedzy, wydobycie wartości, to propozycje systemu wartości, które młody człowiek może zaakceptować, dokonując własnej identyfikacji. Dlatego też wartości własnego środowiska należy traktować nie jako determinizm, ale jako propozycję, na podstawie której człowiek kształtuje własną hierarchię wartości.

Kształtowanie tzw. tożsamości pluralistycznej. Jej istota polega na tym, że młody człowiek, poznając siebie i własne zakorzenienie w bliskiej społeczności, kulturze i terytorium, uczy się trafniej odczytywać i interpretować zachowanie innych, uczy się również szanować ich odmienność.

o ten układ wartości, które są w życiu najważniejsze. Dodać przy tym należy, że są to z jednej strony wartości konkretne, w miarę stałe i sprawdzone wielowiekową "użytecznością", z drugiej zaś strony wartości najbliższe osobie, bo nośnikiem ich jest najbliższa osobie kultura, tzn. dziedzictwo konstytuujących pojęcie regionu: geograficznego, społecznego i kulturowego.

Celem edukacji powinno być zatem kształtowanie poczucia własnej tożsamości ucznia jako podstawy zaangażowania się w funkcjonowanie we własnym środowisku, a także autentycznego otwarcia się na inne społeczności i kultury.

Istotą edukacji regionalnej jest powrót do domu, do źródeł życia każdego człowieka, do źródeł jego etyki i jego języka, a więc do źródeł kultury domowej, lokalnej, regionalnej, narodowej i ogólnoludzkiej (Kazimierz Kossak Głównzewski). To ujęcie dobrze wyraża misję wychowawczą szkoły. Uczeń i jego wszechstronny rozwój, jakość tego rozwoju, integralność wychowania z wiedzą i integralne podejście do wiedzy, indywidualne traktowanie ucznia, patrzenie na niego w perspektywie jego własnej drogi życiowej - to wszystko znajdujemy w edukacji regionalnej.

Edukacja regionalna wprowadza dziecko w żywy, prawdziwy świat - pełen przeżyć, emocji, piękna (niekiedy i brzydoty), doświadczeń i odkryć. To świat kolorów, zapachów i dźwięków. Przewodnikiem, wychowawcą, towarzyszem jest tu nauczyciel przy udziale innych członków społeczności lokalnej i regionalnej. Z tych doświadczeń młody człowiek czerpie w sobie właściwy sposób inspirację, wchłaniając bodźce, uruchamiając zmysły i wyobraźnię.

Edukacja regionalna daje szansę kształcenia całościowego, holistycznego myślenia w kategoriach procesów i systemów, korzystania z doświadczeń historii, przewidywania konsekwencji. Pozwala nabywać - przez uczestnictwo i możliwość dostrzegania związków - wiedzę o świecie oraz swojej w nim roli. Dziecko uczestniczy w tym w sposób naturalny, a towarzyszy mu wychowawca.

"Świat jest jeden, choć różny dla wielu". Jesteśmy świadomi jego jednoczenia się, dostrzegamy, że się kurczy. Elektroniczna mozaikowa hybryda wydarzeń dociera do nas z różnych przestrzeni, prowokuje do bycia kimś innym. Te zagrożenia nie będą maleć. Tożsamość nie jest standardem, nie można jej "nadać" jednym aktem. Tożsamość kulturowa jest wielopoziomowa: ma wymiar rodzinny, lokalny, regionalny, etniczny, narodowy, europejski i globalny. Pozostawienie któregoś z tych poziomów na uboczu albo zbytne preferowanie jednego z nich prowadzi do zamknięć, separatyzmów, zaściankowości, a także centryzmów i totalitaryzmów. Edukacja regionalna stwarza bezpieczne warunki dla kształtowania się tożsamości jednostkowej i wspólnotowej, gdy jest opierana na poszanowaniu różnic, na otwartości na drugiego człowieka, na siebie nawzajem.

Nie bez znaczenia dla dziecka jest to, jak zostaje ono wprowadzone w edukację. Twórczość, aktywność, możliwość ekspresji, to formy "wypowiadania siebie". To właśnie aktywność kształtuje umiejętność myślenia w działaniu, wiąże dziecko z własnym środowiskiem, kształtuje jego umiejętność współpracy i postawy obywatelskie.

Twórczość pozwala budować i umacniać siebie.

Edukacja regionalna daje szansę komunikowania między członkami społeczności lokalnej i regionalnej. Stwarza przestrzeń rozmowy, dialogu, gdzie przerzucane są pomosty między ludźmi, pozwalające rozwijać rozumienie i współodczuwanie. Kształtuje empatię. Uruchamia "rozmowę w czasie" - między pokoleniami. Taka rozmowa wymaga odpowiedniego języka.

Czym jest język w edukacji regionalnej? Jaka pełni rolę w społeczności etnicznej? Na przykładzie języka śląskiego widać, że rozwija i dowartościowuje dziecko. Staje się jądrem tożsamości, jądrem duszy - jest czynnikiem rozwijającym poczucie tożsamości. To także środek komunikacji, który tworzy więzy wspólnotowe.

Uznaje się, że każdy z naturalnych języków w odmienny sposób narzuca postrzeganie świata i pewne sposoby myślenia. Odnosi się to także do "małych języków".

Wielojęzyczność stanowi zatem szczególny rodzaj bogactwa człowieka.

Edukacja regionalna ma wymiar wychowawczy nie tylko w odniesieniu do podopiecznego. Jawi się jako płaszczyzna integracji i przemiany świadomości także w

odniesieniu do dorosłych, do nauczycieli. Świadome i przemyślane próby wejścia w edukację regionalną pozwolą nawiązać współpracę, przebudować warsztat pracy i - co więcej - przewartościować dotychczasowe myślenie o dziedzictwie kulturowym/.